

2. Москвічова Ю.О. Жанр фортепіанної мініатюри у творчості С. Борткевича. Творчий універсализм у культурі, мистецтві, освіті: ідентифікаційний, комунікаційний, синергетичний виміри: матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (23-24 травня 2024 р.). Івано-Франківськ, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2024.

3. Чередниченко О. Фортепіанна п'єса в творчості Сергія Борткевича. *Київське музикознавство*. 2008. Вип. 27. С. 222–230.

УДК 792.8(477)(092)Вірський

<https://doi.org/10.31652/978-617-UAWCS-2025.06>

С.І. Неверко

Здобувач вищої освіти

Вінницький державний педагогічний університет

імені Михайла Коцюбинського

м. Вінниця

e-mail: neverko.2002seryi33@gmail.com

ВНЕСОК ПАВЛА ВІРСЬКОГО У РОЗВИТОК ХОРЕОГРАФІЧНОГО МИСТЕЦТВА УКРАЇНИ

Анотація. У статті здійснено аналіз творчості Павла Вірського у контексті еволюції українського хореографічного мистецтва. Окреслено його творчий шлях, його роль у заснуванні та функціонуванні Державного академічного ансамблю танцю України, а також розглянуто новаторський підхід до сценічного трактування народного танцю. Особливу увагу приділено впливу його діяльності на подальший розвиток хореографічної традиції в Україні.

Ключові слова: Павло Вірський, хореографія, народний танець, сценічне мистецтво, ансамбль.

Abstract. The article analyzes the contribution of Pavlo Virsky to the evolution of Ukrainian choreographic art. It outlines his creative path, the establishment and functioning of the State Academic Ensemble of Dance of Ukraine, as well as his innovative approach to the stage interpretation of folk dance. Special attention is given to the influence of his work on the further development of the choreographic tradition in Ukraine.

Keywords: Pavlo Virsky, choreography, folk dance, stage art, ensemble.

Дослідження творчого доробку Павла Вірського є важливим для розуміння еволюції українського народно-сценічного танцю. Сучасне українське хореографічне мистецтво значною мірою спирається на методологічні та творчі засади, закладені Павлом Вірським. Його методика постановок поєднувала традиційні елементи українського танцю з класичною технікою, що дозволило створити унікальний стиль, який став основою для подальшого розвитку хореографічного мистецтва в Україні. Однак недостатньо дослідженими залишаються питання інноваційного підходу П. Вірського до розвитку народно-сценічного танцю, його роль у формуванні новітніх тенденцій в українській хореографії та вплив на сучасні хореографічні школи. Тому актуальність цієї проблеми визначається необхідністю подальшого вивчення внеску Вірського в хореографічне мистецтво та його значення для розвитку національної хореографічної традиції.

Роботи дослідників українського танцювального мистецтва, зокрема К. Василенка, В. Литвиненка, В. Шкорієнка, Р. Савченка, І. Гутник та багатьох інших, висвітлюють історичні аспекти розвитку української хореографії, у тому числі внесок Павла Вірського в її розвиток. Монографії Г. Боримської, Ю. Станішевського та Г. Григор'єва містять детальні дослідження методики сценічного втілення народного танцю, розробленої П. Вірським, а також аналізують його інноваційні постановки. К. Василенко та В. Литвиненко розглядають формування української національної хореографії, зокрема роль П. Вірського у модернізації

народного танцю. В. Шкоріненко аналізує педагогічну діяльність хореографа та його методику підготовки виконавців. Р. Савченко акцентує увагу на взаємозв'язку між класичним балетом та народним танцем у творчості П. Вірського. Г. Боримська в своїй монографії розглядає питання трансформації фольклорного матеріалу у сценічний танець, а Ю. Станішевський детально аналізує творчий метод П. Вірського та його внесок у формування репертуару ансамблю. Г. Григор'єв досліджує вплив Вірського на подальший розвиток української хореографічної школи та його роль у формуванні національної танцювальної традиції.

Орієнтуючись на наявні дослідження, автор статті ставить за мету виокремити ключові аспекти внеску Павла Вірського у розвиток української хореографії, а також представити інноваційні підходи, якими він керувався у своїй творчій діяльності. Для досягнення цієї мети передбачено виконання таких завдань: – дослідити життєвий і творчий шлях Павла Вірського та визначити його вплив на становлення українського танцю; – визначити основні інновації та методи, які П. Вірський впроваджував у своїй роботі; – проаналізувати роль П. Вірського у формуванні національної хореографічної школи.

Павло Вірський (1905 – 1975) народився в Одесі. Свій шлях у мистецтві він розпочав у рідному місті в Одеському музично-драматичному училищі, де навчався під керівництвом Валентина Преснякова (1877 – 1956), відомого танцівника Маріїнського театру, який здобув світову славу у Парижі, виступаючи у виставах антрепренера С. Дягілева під час Всесвітніх виставок. Цей танцівник виховав цілу плеяду українських митців, що заклали основи сучасного національного балету.

Після завершення навчання в Одесі П. Вірський продовжив свою професійну підготовку в Московському театральному технікумі, працюючи під наставництвом видатного балетмейстера Асафа Мессерера (1903 – 1992). Значний внесок обох педагогів відіграв ключову роль у становленні його професійної майстерності українського митця та визначив подальший розвиток його кар'єри в галузі хореографічного мистецтва. Вже тоді він проявляв неабиякий інтерес до народного танцю та прагнув переосмислити його для сценічного втілення.

У 1920-х роках П. Вірський розпочав свою діяльність як балетмейстер у театрах Харкова та Києва. У цей період він активно експериментував із поєднанням класичних балетних технік і рухів традиційного українського танцю. Його постановки вирізнялися емоційною динамікою, пластичною витонченістю та спробами максимально точно передати дух народного мистецтва.

У 1930-х роках П. Вірський здобував цінний професійний досвід у різних театральних установах, які суттєво вплинули на його формування як визначного хореографа. Одним із перших етапів його творчого становлення була робота в Одеському театрі опери та балету на початку 1930-х років, де розпочалася його професійна кар'єра. У цьому театрі він працював як танцівник і балетмейстер, закладаючи засади своїх майбутніх хореографічних концепцій. Варто зазначити, що у ці часи саме Одеський театр був лідером у пошуках нових балетних форм та синтезу класичної і народної хореографії.

Наступним етапом творчої еволюції П. Вірського стала діяльність у Харківському театрі опери та балету. З грудня 1917 по 1934 рік Харків був столицею УРСР і відігравав ключову роль у культурному житті країни. На посаді балетмейстера Павло Вірський надалі експериментував із інтеграцією елементів класичного балету та народної хореографії, що дозволило йому поступово формувати свій унікальний хореографічний стиль.

Наприкінці 1930-х років П. Вірський зайняв посаду головного балетмейстера в Київському театрі опери та балету, де керував постановками, що гармонійно поєднували класичні балетні традиції з мотивами народних танців. Завдяки таким синтетичним рішенням він вдосконалював свій художній підхід до народно-сценічної хореографії. Револьюційним для його кар'єри стало створення у 1937 році разом із Миколою Болотовим (1904 – 1955) Ансамблю пісні й танцю Київського військового округу. Цей колектив став своєрідною лабораторією для реалізації сміливих експериментів П. Вірського в галузі народної хореографії. Надалі ансамбль еволюціонував у знаменитий колектив, який нині відомий як

Національний заслужений академічний ансамбль танцю України імені Павла Вірського. Робота у театрах Одеси, Харкова і Києва привела засновника ансамблю танцю України до глибокого осягнення як класичних балетних форм, так і народного танцю, що сприяло створенню новаторської моделі народно-сценічної хореографії. Ця модель зробила його знаковою постаттю в цьому жанрі, забезпечивши йому визначне місце в історії українського хореографічного мистецтва.

Саме на базі творчості ансамблю ми будемо досліджувати інновації Павла Вірського. Одним з надбань та інновацій Павла Вірського є синтез класичного та народного танцю.

Основними аспектами синтезу класичного та народного танцю у творчості Павла Вірського є поєднання академічної техніки з народним танцем. Балетмейстер майстерно інтегрував принципи класичного балету, такі як витонченість рухів, правильна постава і технічна майстерність, до основ народної хореографії. Це дало змогу не лише підвищити чистоту і гармонійність танцю, але й значно збагатити його динамікою. Завдяки цьому хореографу вдалось розширити народну хореографічну лексику і включити складні технічні елементи. Розширення хореографічної лексики надало змогу П. Вірському доповнити традиційні народні рухи елементами балету: технічними обертами, високими стрибками і комплексними підтримками. Особливо яскраво це проявилось у постановці народного танцю гопак, де класичні трюкові елементи вдало поєднані з народною хореографією. Завдяки такому підходу танець отримав нові грані, які значно підвищили його виразність.

Погляд П. Вірського на композицію ґрунтувався на симфонічному мисленні, яке дозволило створювати багатопланові сценічні образи. Він використовував виразні лінії, високу синхронність рухів і потужну енергетику, вкладаючи в кожен сцену риси академічної балетної композиції. Такий підхід дав змогу зробити з народних постановок цілісні хореографічні симфонії.

Якщо раніше народний танець базувався переважно на імпровізації, то П. Вірський вивів його на новий рівень за допомогою чіткої структурованості. Його постановки балансували між масовими сценами та сольними номерами, завдяки чому ансамбль діяв як єдиний організм, подібний до кордебалету класичної вистави.

Також П. Вірський приділяв велику увагу адаптації музики до постановок. Народні мелодії за його рекомендаціями були перетворені на динамічні та ритмічні композиції, які не лише відповідали сценічним потребам, а й стали органічною частиною вистав. Його роботи перетворювались на музично-хореографічні дії з цілісною драматургією.

Яскравими прикладами синтезу у творчості П. Вірського стали «Гопак» – легендарний номер, де майстерно інтегровані балетні складні технічні елементи в народну хореографію, та «Запорожці», де через пластичну виразність і продуману постановку створено яскраві образи героїчних козаків. Синтез елементів класичного балету з народною хореографією став однією з інновацій та визначальних рис творчості П. Вірського. Таке поєднання дозволило підняти український народний танець на новий рівень виразності та технічності, зробивши його ефектною складовою світового хореографічного мистецтва.

Основним надбанням та реформацією Павла Вірського прийнято вважати театралізацію народної хореографії. Балетмейстер став одним із перших хореографів, які трансформували народний танець у справжнє театральне мистецтво, доповнюючи його виразними засобами, драматургічним підходом та режисерськими прийомами. Його інновації вивели українську народну хореографію на новий щабель, де вона постала не лише як частина фольклорної традиції, а й як самобутнє сценічне мистецтво, нарівні з театром і балетом.

П. Вірський створював хореографічні міні-вистави, де танець виконував не лише технічну, а й розповідну функцію. Його постановки мали чітку драматургічну структуру: зав'язку, розвиток дії, кульмінацію та розв'язку, що надавало кожному номеру цілісності та смислової глибини. У його постановках танцівники втілювали характери персонажів за допомогою пластики, рухів, міміки та жестів. Кожен танець був насичений емоційним і сюжетним підтекстом, створюючи на сцені живі образи.

Майстерність П. Вірського полягала й у використанні принципів балетної симфонії, які створювали відчуття цілісності й гармонії танцю. Він використовував масові сцени, контраст

темтів, змішування різнопланових рухів, що робило його постановки видовищними й динамічними. Щоб посилити театральний ефект, балетмейстер впроваджував оркестровий супровід, використання яскравих костюмів, сценографії та світлових ефектів. Продумане використання рівнів сцени, геометричних форм і руху в просторі доповнювало візуальну складову його вистав.

Його творчий почерк яскраво проявився у постановках «Ми з України», що через танець розкриває різнобарвні народні образи; «Запорожці», яка відображає життя козаків, їхній героїзм та військові традиції; «Світанок» – поетичний ліричний мініатюрі, що занурює глядача у світ емоцій та краси народної культури; легендарному «Гопаку», який став не просто танцем, а повноцінною виставою, наповненою силою, енергією та радістю.

Симфонічне мислення П. Вірського у танці потребує окремого тлумачення, адже однією з ключових особливостей його постановок став саме хореографічний симфонізм. Його сутність полягає у розвитку танцю як єдиного органічного цілого, що підпорядковується законам музичної симфонії. Завдяки цьому кожен номер його репертуару не є випадковим набором рухів, а має чітко вибудовану драматургію, де всі елементи взаємопов'язані та спрямовані на розкриття головної теми твору через зав'язку, розвиток, кульмінацію і розв'язку як ознак симфонічної драматургії.

Драматургія його постановок базувалася на тому, що танцювальні композиції розвивалися шляхом варіативного нарощення хореографічного матеріалу, із застосуванням принципів контрастності, зміни динаміки та ритмічних малюнків. Таким чином створювався ефект поступового наростання емоційного напруження. П. Вірський майстерно використовував прийоми повторення, розгортання та варіаційного розвитку, що притаманні музичному симфонізму, надаючи своїм постановкам глибокої внутрішньої логіки та художньої довершеності.

Не менш важливим аспектом його творчості стала хореографічна поліфонія. Під цим визначенням розуміємо одночасне поєднання кількох самостійних пластичних ліній, що гармонійно взаємодіють у загальному сценічному просторі. Завдяки цьому його танцювальні номери набували багатошаровості, розкриваючи різні аспекти одного сюжету через взаємодію ансамблю, солістів та групових партій. П. Вірський використовував принципи поліфонічного мислення для створення складних композиційних малюнків, де різні групи виконавців діяли автономно, але водночас залишалися частиною єдиної хореографічної структури. Це додавало його постановкам динаміки, рухливості та синхронності, створюючи ефект просторового об'ємного звучання танцю.

Принципи симфонізму та поліфонії яскраво проявилися у постановках «Веснянка», «Чумацькі radoці» та «Подільночка». Так, у «Веснянці» П. Вірський використовує поступове наростання динаміки через ритмічне ускладнення танцювального малюнка, що нагадує розгортання музичної теми у симфонії. Танцювальні групи взаємодіють між собою, створюючи ефект поліфонічного звучання, де кожен пластичний елемент зберігає свою автономію, але водночас працює на формування єдиного художнього образу. Постановка «Подільночка» демонструє тонку взаємодію ліричних та динамічних елементів, де кожен етап розвитку танцю логічно впливає з попереднього, формуючи завершену симфонічну структуру. Балетмейстер застосовує тут контрастність темтів, зміну пластичних акцентів і просторових композицій, що створює ефект поступового розгортання сценічного дійства. Він синтезував різні хореографічні партії в єдину структуру, де сольні та ансамблеві епізоди змінювали один одного, поступово розвиваючи головну тему та підкреслюючи драматичну або ліричну кульмінацію постановки.

Отже, у результаті визначення головних прийомів та інновацій, які П. Вірський впроваджував у своїй роботі з Національним заслуженим академічним ансамблем танцю України, можемо констатувати, що балетмейстер змінив саме поняття народного танцю в Україні. Балетмейстер-новатор здійснив глибоку трансформацію українського народного танцю, інтегрувавши у свої постановки принципи симфонізму та поліфонії, що суттєво вплинули на структурну організацію та виразність хореографічного мистецтва. Його творчість стала яскравим прикладом того, як засоби